

satte att måla porträtt, bl.a. av Gustav III och hans familj. Sergel tecknade och skulpterade efter klassiska förebilder och flera av konstnärerna gjorde studieresor till de stora städerna i Central- och Sydeuropa, där de såg och lärde sig mycket av tidens strömningar.

I Stockholm började man väva sidentyger och i Hälsingland linnedamast. Tryckta tyger blev allt vanligare i möbelklädslar. Färgerna i möbelkonsten var i huvudsak ljusa; finare bord och skåp kunde ha intarsia av olika träslag. Inom guldsmeds- och glaskonsten, liksom inom keramiken, blev både form och mönster sirligare än tidigare.

Inom folkkonsten blev kurbitsmåleriet allt vanligare och i södra Sverige, framför allt i Småland, blomstrade bonadsmåleriet, där olika skolor bildades.

Närmast i tid planeras karljoanständens konst och konsten under 1800-talets mitt.

När vi sedan kommit in i nästa millennium kommer delarna om 1900-talets konst.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Mats Widgren: *Bysamfällighet och tegskifte i Bohuslän 1300–1750*. Skrifter utgivna av Bohusläns museum och Bohusläns hembygdsförbund nr 60, 1997. 123 s., ill. ISBN 91-7686-157-0.

Det bohusländska kulturlandskapets historia måste delvis skrivas om, om man får tro kulturgeografen Mats Widgren. Han visar i sin bok om bysamfällighet och tegskifte att många byar i Bohuslän hade sina åkrar i tegskifte redan under medeltiden. Detta går stick i stäv mot den tidigare uppfattningen, att de tegskiften som förekommit i denna del av landet skulle vara ett resultat av hemmansklyvning under 16-, 17- och 1800-talen.

Widgrens bok innehåller en rad ifrågasättanden av tidigare etablerade "sanningar" inom den agrarhistoriska forskningen. Därmed torde den vara angelägen läsning för en större krets av agrarhistoriskt intresserade personer – inte bara för dem som specifikt intresserar sig för Bohuslän.

I tidigare presentationer av äldre kulturlandskaps- och bebyggelsehistoria i Norden har man ofta dragit en skiljelinje mellan bybebyggelsens Sverige och ensamgårdarnas Norge. Enligt detta synsätt kunde man i Bohuslän, liksom i andra delar av det gamla norska Östlandet, förvänta sig att finna en bebyggelsestruktur dominerad av ensamgårdar. Förf. ger emellertid i sin

bok belägg för att många byar i Bohuslän ända sedan medeltiden utgjorts av ett flertal gårdar samlade i täta bykärnor, omgivna av tegskiftade åkrar, enligt samma mönster som återfinns i gamla svenska och danska bygder, liksom på kontinenten. Någon skarp gräns mellan svenskt och norskt, mellan bybebyggelse och ensamgårdar, har enligt Widgren inte existerat.

Ofta har tegskiftets uppkomst antagits ha ett samband med införandet av två- eller tresädssystem. I de bohusländska byar som förf. har undersökt tillämpades ensåde. Hans studie föranleder därför ett nytänkande också i fråga om orsakerna till tegskiftets införande.

Genom närläsning av äldre kartmaterial, jordböcker och medeltida brev har Widgren kunnat klarlägga att flera företeelser i det bohusländska jordbrukslandskapet som tidigare ansetts vara relativt sentida, i själva verket är av medeltida ursprung. Det gäller såväl tegsplittringen och bystrukturen som jordvärderingen. Widgren visar att den gamla norska jordvärderingen i "öresbol" och "markebol" har fungerat som ett byamål vid skifte av jord, på motsvarande sätt som attung, markland och andra jordmått har använts i andra skandinaviska områden.

Widgren tar i texten sin utgångspunkt i ett antal lokala exempel, där de abstrakta resonemangen förankras i konkreta historiska källor. Vid sidan av arkivmaterialet har han använt sig av egna fältobservationer i landskapet, främst av de ryggade medeltida åkrar som finns bevarade i vår tid.

Boken är illustrerad med en rad vackra, väl återgivna, lantmåterikartor från 16- och 1700-talen.

Katarina Saltzman, Lund

Tyskland i Sverige & Sverige i Tyskland. Dieter K. Müller (red.). Etnologiska institutionen, Umeå universitet, Umeå 1998. 157 s., ill. ISBN 91-7191-412-9.

Relationerna mellan Sverige och Tyskland har sedan medeltiden varit livliga. Men under efterkrigstiden har de kanske inte alltid varit lika goda. Svenskar har haft, och har, fördomar, vilket den här boken, resultatet av ett symposium som Etnologiska institutionen i Umeå arrangerade 1995 i samarbete med den tvärvetenskapliga arbetsgruppen om Tyskland i Sverige, visar. Även tyskar har haft, och har, fördomar om välfärdsstaten Sverige, bl.a. att det har varit för dyrt och för kallt att turista här.

Sedan devalveringen för några år sedan är Sverige inte lika dyrt för tyska turister, och många som är trötta på trängsel eller semesterliv på en badstrand, har funnit att man kan köpa övergivna skogstorp på rimligt avstånd från t.ex. Berlin. Kanske trodde och hoppades de att de skulle bli väl mottagna, men det har de tydligen inte alltid blivit, för gamla fördomar om högljudda tyskar lever kvar, åtminstone i Kalmartrakten, om man ska tro boken.

Varför förekommer det relativt ofta okända svenska författare i tyska antologier? Vill de svenska förlagen sälja "sina" kända författare för dyrt? Detta diskuteras inte i den här boken, men frågan infinner sig när man ser namn som inte känns särskilt bekanta. Marianne Fredriksson är en känd svensk författare som har haft stor framgång utomlands. Nu i höst har hennes romaner om *Hannas döttrar* resp. *Simon* legat tvåa och trea på den tyska tio-i-topp-listan – samtidigt. Lars Gustafsson, som kritiserar den svenska normaliteten och självmedvetandet, är förvisso inte okänd. Han har dessutom haft turen att bli introducerad och översatt av Hans Magnus Enzensberger, som har gjort mycket för att sprida kunskap om Sverige i Tyskland.

Bruno Kreisky m.fl. tyskspråkiga flyktingar talade ofta om hur tacksamma de var för att de fick en tillflyktsort i Sverige. Men alla fick inte samma goda mottagande utan hamnade i interneringsläger, där behandlingen inte alltid var särskilt human.

Uppenbarligen är det så att man i Tyskland vill leva i tron att vi är ett folk som lever nära naturen. "Der Nordlandfahrer" förväntar sig exotiska inslag, en älg, en ren eller några samer. Och de anser Sverige vara ett homogent land, ingen större skillnad mellan skåningar, västerbottningar eller gotlänningar, medan Tyskland däremot är ett konglomerat av olika etniska, språkliga och kulturella identiteter.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Sundsvall-Tilbury t.o.r. En norsk reiseskildring fra et epokskifte i svensk sjöfart. Text: Simen Lunøe Pihl. Foto: Gunnel Ilonen. Sjöhistoriska museet, Stockholm 1998. 168 s. ill. ISBN 91-85268-72-0.

Sjöhistoriska museet fortsätter att ge ut skildringar av livet ombord. 1997 gällde det kusttankern "Engelsberg", som fraktar olja till olika depåer längs Nordens kuster. Här gäller det m/s "Holmsund", som fraktat

skogsprodukter till hamnstäder i Europa under 30 år. 1996 gjorde hon emellertid sin sista resa på den gamla traden och ersattes av det tekniskt mer avancerade fartyget m/s "Obbola".

Författaren till boken var utsänd av museet tillsammans med fotografen för att dokumentera besättningsmännens liv och arbete på däck, i maskin och på bryggan.

Frågan kring vilken det mesta rör sig är *hur* besättningsmedlemmarna upplevde denna omställning, "epokskiftet".

Boken är nr 36 i Sjöhistoriska museets rapportserie och utgör således ännu ett led i dess utforskning av samtida svensk sjöfart inom ramen för samarbetsorganet Samdok. Museets chef Anders Björklund skriver i sitt förord, att tack vare de utsända forskarna har museets arkiv försetts med nytt källmaterial samtidigt som det tagit aktiv del i de maritima näringarnas och samhällets förändringar. Även från samhällets sida säger han sig ha funnit bevis på intresse för att bevara kunskap om sådant som är på utgång.

Ledaren för projektet Simen Lunøe Pihl, har skrivit bokens löptext på norska medan citaten återges på svenska – en flerspråkighet, vilken han tycker ansluter till förhållanden som råder ombord.

Kapitlet "Hverdag og høytid fra Sundsvall til Tilbury", är välfunnet med kombinationen av iakttagelser om livet ombord varvat med direktrapporter sådana som "Gotland i sikte", "Opp Themsen til Tilbury", allteftersom fartyget avancerar på sin fasta route.

Kapitlet med karakteriseringen av de olika yrkeskategorierna såsom däckspojke, matros och båtsman m.fl. är kunskapsrikt, särskilt som många traditionella sjömansjobb försvinner på de nyaste fartygen. Markant är också att klyftan mellan befäl och manskap inte längre är djup. Fr.o.m. 1970-talet började den minska: "Jag blev helt förvånad, när jag kom ombord här och alla kallade varandra vid förnamn bara", berättar t.ex. en besättningsmedlem. Han blev också häpen över alla datorer och bildskärmar, på ro/ro fartyget "Obbola", placerade på bryggan, i kontor och kontrollrum.

I min förra recension av den inledningsvis nämnda boken skrev jag, att jag saknade en sammanfattning. Det gör jag också här. På sätt och vis tycker jag mig se en kontinuitet redan från 1982, då Anders Björklund i inledningen till sin avhandling visade, hur förändringar, tekniska och organisatoriska, påverkat arbete och samvaro i Göteborgs hamn, men samtidigt också framhöll, att allt fältarbete, all observation och all dokumen-